

УДК 811.161.3-26'0

**ПРАБЛЕМЫ БЕЛАРУСКАМОЎНАГА ПІСЬМЕНСТВА
XVIII СТАГОДДЗЯ Ў ВУЧЭБНА-АКАДЭМІЧНАЙ
ІНФАРМАЦЫЙНАЙ ПРАСТОРЫ**

Свістунова М. І.

дацэнт, канд. філалаг. навук

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск

На прыкладзе сучасных вучэбных выданняў для ўстаноў вышэйшай адукацыі вылучаюцца і апісваюцца праблемы, звязаныя з прэзентацыяй XVIII ст. у гісторыі беларускай літаратурнай мовы: вызначэнне месца і ролі гэтага стагоддзя ў працэсе станаўлення беларускай нацыянальнай мовы, адсутнасць альтэрнатыўных або варыянтных навуковых поглядаў, мінімальнае прадстаўленасць існуючых помнікаў пісьменства гэтага часу, адсутнасць карэляцыі з гісторыяй беларускай літаратуры.

Ключавыя словы: гісторыя беларускай мовы, беларускамоўнае пісьменства, XVIII ст.

У гісторыі беларускай літаратурнай мовы XVIII стагоддзю адводзіцца дастаткова спецыфічная роля – выступаць у якасці асобнага пераходнага этапу паміж перыядам старабеларускай і новай беларускай літаратурнай мовы. Пры гэтым уласна старабеларускі перыяд храналагічна ўключае ў сябе першую чвэрць гэтага стагоддзя (лічыцца, што апошня друкаваная кірыліцай кніга на старабеларускай мове – “Списание припадков краткое” – выйшла ў Супраслі ў 1722 г.), а перыяд новай беларускай літаратурнай мовы часта звязваюць з “Камедыяй” Каятана Марашэўскага 1787 г. і іншымі драматычнымі творамі. Заўважым, што такі погляд усталяваўся ў гістарычным мовазнаўстве не адразу і прыняты не ўсімі навукоўцамі, існуюць і іншыя меркаванні адносна храналагічных рамак сумежных этапаў, а таксама месца і ролі XVIII ст. у перыядызацыі гісторыі беларускай мовы, колькасці і “якасці” вядомых ад гэтага часу твораў пісьменства. Пра ўсё гэта можна даведацца як непасрэдна з навуковых даследаванняў, у якіх закранаюцца пытанні перыядызацыі, разглядаецца мова асобных твораў дадзенага часу, так і з вучэбнай літаратуры. Апісанне дынамікі такіх меркаванняў і тое, як XVIII ст. прадстаўлена ў падручніках для устаноў вышэйшай адукацыі, гл. наш артыкул “Ад «белай плямы» да пераходнага этапу: XVIII стагоддзе ў падручніках па гісторыі беларускай літаратурнай мовы” (2024) у часопісе “Роднае слова” [8]. У іншай нашай публікацыі – “Беларускамоўная пісьмовая спадчына XVIII ст. у сучасным гістарычным мовазнаўстве” – філіяцый-

ная праблема разглядаецца ў асноўным на прыкладзе навуковай, а не вучэбнай літаратуры (у друку).

Асноўныя назіранні, зробленыя намі ў вышэйназваных артыкулах, могуць быць зведзены да наступнага: XVIII ст. у мовазнаўстве пачату XX ст. і фактычна да канца 1950-х гадоў наогул не трапляла ў апісанні перыядаў, якія прайшла ў сваім развіцці беларуская літаратурная мова, праўда, і сама перыядызацыя ў гэты час яшчэ толькі складаецца, як складаецца ў першыя паваенныя дзесяцігоддзі і самастойны напрамак – гісторыя беларускай мовы. Наколькі нам вядома, упершыню кампактная перыядызацыя гісторыі беларускай літаратурнай мовы з дакладнымі храналагічнымі межамі вылучаных перыядаў пададзена ў дапаможніку для філалагічных факультэтаў Л. М. Шакуна “Нарысы гісторыі беларускай літаратурнай мовы” (1960); яна ж паўтараецца ў пазнейшых дапаможніках Льва Міхайлавіча “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы” 1963 г. (2-е выд. – 1984 г.) і 1966 г. (гэты дапаможнік быў прызначаны для студэнтаў-завочнікаў). У 1960-х гадах канчаткова сфарміравалася перыядызацыя гісторыі беларускай літаратурнай мовы, прадстаўленая ў вышэйназваных дапаможніках Л. М. Шакуна, а таксама ў пазнейшай па часе выхаду акадэмічнай двухтомнай “Гісторыі беларускай літаратурнай мовы” (1967), падрыхтаванай супрацоўнікамі Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР (1 т. – А. І. Жураўскі; 2 т. – І. І. Крамко, А. К. Юрэвіч, А. І. Яновіч). Менавіта гэтая перыядызацыя па сённяшні дзень прынята ў якасці стабільнай і даставернай у навуковых даследаваннях па гісторыі беларускай літаратурнай мовы, а таму трансліюецца і ўсімі вучэбнымі выданнямі па аднайменнай вучэбнай дысцыпліне [8].

Пра тое, што набыткі гістарычнага мовазнаўства другой паловы XX ст. застаюцца актуальнымі і запатрабаванымі ў сучасным адукацыйным дыскурсе, сведчыць новае выданне дапаможніка Ф. М. Янкоўскага “Гісторыя беларускай мовы: гістарычная граматыка” (2019 г.; 1-е выд. – 1974 г.), а таксама манаграфіі А. І. Жураўскага “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы” (2024 г.; 1-е выд. – 1967 г.). Натуральна, што актуальнымі ўяўляюцца ў сучаснасці і паддазеныя ў іх звесткі пра перыядызацыю гісторыі беларускай мовы.

Здавалася б, апісаная сітуацыя выключае існаванне якіх бы то ні было праблем ва ўспрыняцці XVIII ст. і беларускамоўнага пісьменства гэтага часу. Аднак такое ўражанне дастаткова павяр-

хоўнае і пры больш уважлівым аналізе выяўляецца шэраг неадназначных, звязаных не толькі з філіяцыйным аспектам, пытанняў. Далей паспрабуем сфармуляваць іх і апісаць, арыентуючыся на тое, як XVIII ст. і беларускамоўнае пісьменства гэтага часу прадстаўлены ў сучаснай вучэбна-акадэмічнай інфармацыйнай прасторы, пад якой будзем разумець у дадзеным артыкуле найперш інфармацыю, пададзеную ў вучэбнай літаратуры для ўстаноў вышэйшай адукацыі: дапаможніках, падручніках, хрэстаматыях, вучэбна-метадычных комплексах і пад.

1. Першую праблему можна звязаць усё з тым жа пытаннем перыядызацыі гісторыі беларускай літаратурнай мовы, нягледзячы на, здавалася б, даўно сфарміраванае ўстойлівае ўяўленне пра яе. Гаворка ідзе не пра розныя варыянты ўключэння або ігнараванне XVIII ст. пры апісанні развіцця беларускай літаратурнай мовы, якія мелі месца на пачатковым этапе станаўлення гісторыі беларускай мовы як асобнага навуковага напрамку. Тут будзем аперываваць выключна сучаснымі звесткамі, суадноснымі ўжо з XXI ст.

Як адзначана вышэй, дакладная перыядызацыя гісторыі беларускай літаратурнай мовы прадстаўлена ў дапаможніках Л. М. Шакуна і акадэмічнай двухтомнай “Гісторыі беларускай літаратурнай мовы”. Менавіта гэтыя выданні можна лічыць асноватворнымі для сучасных вучэбных выданняў па аднайменнай вучэбнай дысцыпліне, якія транслююць апісаную раней перыядызацыю. Трэба звярнуць увагу на тое, што саміх такіх дапаможнікаў у першай чвэрці нашага стагоддзя выйшла няшмат. І наогул, папяровыя падручнікі і дапаможнікі ў сучаснай адукацыйнай прасторы не маюць такога пашырэння, як электронныя. Каталог Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь падае звесткі прыкладна пра 20 вучэбных выданняў па гісторыі беларускай мовы, сярод якіх і вучэбна-метадычныя комплексы, і хрэстаматыі.

Так, у 2002 г. выйшаў дапаможнік Б. А. Плотнікава “Кароткая гісторыя беларускай мовы і мовазнаўства” для слухачоў і студэнтаў Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь. Аўтар падаў традыцыйны падзел на старабеларускую (XIV–XVIII стст.) і новую беларускую літаратурную мову (XIX ст. – сучаснасць) [7, с. 5]. Аднак у сціслым апісанні перыядаў пазначаны трохі іншыя храналагічныя межы: X–XIV стст. – перыяд старажытнарускай літаратурнай мовы, XIV–XVIII стст. – старабеларускай, а перыяд новай

беларускай літаратурнай мовы “пачынаецца з XVIII ст. і доўжыцца па наш час” [7, с. 7]. Гэта супярэчыць храналогіі, пададзенай на с. 5 і ўзнікла, верагодна, па аналогіі з палажэннем XIV ст., якое адначасова аднесена і да старажытнарускага, і да старабеларускага перыядаў, – так і XVIII ст. аказалася і канцом старабеларускага, і пачаткам новага перыяду, праўда, ніякіх удакладненняў наконт такой амбівалентнасці ў дапаможніку няма.

Нешта падобнае назіраем і ў вучэбна-метадычным дапаможніку “Гісторыя беларускай мовы” (2009), складзеным калектывам аўтараў Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка. У раздзеле пра перыядызацыю паведамляецца: “II перыяд (XIV–XVIII стст.) – перыяд старабеларускай літаратурнай мовы; III перыяд (з пачатку XIX ст. і да нашага часу) – перыяд новай беларускай літаратурнай мовы” [1, с. 4]. Аднак у раздзеле “Новая беларуская літаратурная мова” чытаем пра тое, што яна “непасрэдна не звязана са старабеларускай літаратурнай мовай, развіццё якой было спынена ў XVII ст.” [1, с. 4]. Далей паведамляецца пра жывую народную гаворку як аснову новай беларускай літаратурнай мовы XIX ст. І пры такім выкладзе інфармацыі непазбежна ўзнікае пытанне: “Калі старабеларуская мова спынілася ў XVII ст., а новая пачалася ў XIX ст., то як быць з XVIII ст.?”, адказ на які ў дапаможніку адшукаць не ўдасца.

Філіяцыйная праблема разглядаецца ў напісанай А. С. Дзядовай частцы “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы”, якая ўваходзіць у кароткі курс лекцый “Гісторыя беларускай мовы”, падрыхтаваны і выдадзены ў 2009 г. для студэнтаў Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П. У. Машэрава (аўтар першай часткі – “Гістарычная граматыка беларускай мовы” – В. Э. Зіманскі). Тут, здаецца, упершыню ў сучаснай (XXI ст.) вучэбнай літаратуры для студэнтаў-філолагаў з’яўляецца невялікі асобны раздзел “Пытанне пра перыядызацыю гісторыі беларускай літаратурнай мовы” [4, с. 58–59]. Пазней інфармацыя з гэтага раздзела паўторана Аленай Сяргееўнай у аўтарскім вучэбна-метадычным комплексе “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы” для студэнтаў спецыяльнасці “Беларуская філалогія”, апублікаваным ў 2018 г. Асобны раздзел у ім называецца “Праблема перыядызацыі гісторыі беларускай літаратурнай мовы. Тры перыяды ў гісторыі беларускай літаратурнай мовы” [3, с. 13–15], і ў ім чытаем: “Пытанне пра перыядызацыю

гісторыі беларускай літаратурнай мовы (БЛМ) даволі складанае і да канца не вырашанае ў айчынным мовазнаўстве <...> перыядызацыі, агульнапрынятай усімі лінгвістамі, у сучасным мовазнаўстве няма. <...> Межы, што раздзяляюць перыяды і этапы ўнутры іх, даволі прыблізныя, а часам і проста фармальныя, бо ў кожным перыядзе ці этапе побач з новымі моўнымі рысамі суіснуюць рысы, характэрныя для папярэдніх эпох” [3, с. 4]. Пасля гэтага аўтар прыводзіць традыцыйную для вучэбнай літаратуры перыядызацыю, якая складаецца з трох перыядаў: агульнаўсходнеславянскага (XI–XIV стст.), старабеларускага (XIV–XVIII стст.) і новабеларускага (у тэрміналогіі аўтара) (XIX–XXI стст.). У апісанні этапу XVIII ст. заўважаецца пэўная супярэчлівасць, уласцівая ці не большасці навуковых работ і вучэбных выданняў, у якіх разглядаецца месца і роля гэтага стагоддзя ў працэсе станаўлення беларускай літаратурнай мовы. Так, у адным і тым жа сказе чытаем: “XVIII ст. – беларуская мова бытуе выключна ў вусна-гутарковай форме; ад гэтага часу захавалася вельмі малая колькасць літаратурных помнікаў” (вылучэнне шрыфтам наша – М. С.) [3, с. 14].

Цэлая серыя вучэбных выданняў пад агульнай назвай “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы” належыць дацэнтэ Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна Л. В. Леванцэвіч. Гэта вучэбна-метадычны комплекс для студэнтаў-завочнікаў (2010), курс лекцый (2011), практыкум (2019), вучэбны дапаможнік (2020). Дапаможнік утрымлівае асобны раздзел “Перыядызацыя гісторыі беларускай літаратурнай мовы” [5, с. 7–10], у якім падзел на перыяды ў цэлым супадае з традыцыйным і ў якім XVIII ст. адносіцца да старабеларускага перыяду і завяршае яго ў якасці асобнага этапу: “XVIII ст. Заняпад беларускай мовы. Захавалася малая колькасць літаратурных помнікаў (дзелавага, рэлігійнага і мастацкага стыляў). Пераходны этап новай беларускай літаратурнай мовы” [5, с. 8]. Як і ў папярэдняй нашай публікацыі (гл. [8, с. 55]) адзначым, што Л. В. Леванцэвіч на пачатку раздзела засяроджвае ўвагу на складанасці перыядызацыі, якая “зключаецца ў тым, што ў гістарычным працэсе наогул няма і не можа быць непранікальных межаў, межы прыблізныя” [5, с. 7], і заўважым, што такое тлумачэнне патрэбна ў вучэбным выданні і здымае магчымыя заўвагі адносна месца і ролі XVIII ст. у пададзенай у дапаможніку перыядызацыі. Падкрэслім, што гэтае стагоддзе ахарактарызавана аўтарам дапаможніка як

“пераходны этап новай беларускай літаратурнай мовы”, г. зн. , як мы зразумелі, суадносіцца ўжо з наступным, а не папярэднім перыядам.

Адзначым, што ў вышэйназваных выданнях А. С. Дзядовой і Л. В. Леванцэвіч акцэнтуюцца ўвага на ўмоўнасці межаў храналагічных перыядаў і гэта выразна адрознівае дадзеныя вучэбныя выданні ХХІ ст. ад многіх іншых ранейшых, у якіх праблемы перыядызацыі папросту не існавала, паколькі лічылася, што яна ўжо сфарміраваная і стабільная. Разам з тым заўважым, што падобныя заўвагі ўпершыню ў вучэбнай літаратуры былі выказаны яшчэ ў 1984 г. Л. М. Шакуном у другім выданні дапаможніка “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы” [9, с. 14].

У іншых вучэбных выданнях па гісторыі беларускай мовы, што з’явіліся ўжо ў гэтым стагоддзі, праблемы перыядызацыі, звязаныя з ХVІІІ ст., не выяўляюцца (трэба ўдакладніць, што, па-першае, далёка не ва ўсіх названых ніжэй выданнях наогул змешчана перыядызацыя гісторыі мовы, па-другое, іншым разам, нават калі перыядызацыі і прысвячаецца асобны раздзел ці частка раздзела, то часта ў ім нават не падаюцца назвы перыядаў, а змяшчаецца агульнае апісанне гістарычных умоў функцыянавання тагачаснай літаратурнай мовы і яе найзначнейшых набыткаў розных стыляў; па-трэцяе, тут мы не разглядаем практычныя выданні па гістарычнай граматыцы, а таксама хрэстаматыі па гісторыі мовы, паколькі ў цікавым для нас аспекце яны малаінфарматыўныя): Наталевіч В. Г. Паходжанне і гістарычнае развіццё беларускай мовы: дапаможнік. Мінск, 2004; Паўлоўская Т. А. Беларуская мова: фарміраванне, функцыянаванне і развіццё: метадычныя рэкамендацыі. Баранавічы, 2007; Скікевіч Т. І. Гістарычныя этапы фарміравання беларускай мовы: лекцыя. Горкі, 2008; Бубновіч І. І., Памецька Н. К., Сіплівеня Ж. С. Гісторыя беларускай мовы: практыкум па аднайменным курсе для студэнтаў спецыяльнасці 1-21 05 01 Беларуская філалогія. Гродна, 2009; Рагаўцова В. В., Пікула Л. У., Курган В. В. Беларуская мова: гістарычныя этапы фарміравання і развіцця. Лексікалогія. Лексікаграфія. Культура прафесійнага маўлення: метадычныя ўказанні (тэарэтычныя звесткі і практычныя заданні для студэнтаў 1-га курса тэхнічных і эканамічных спецыяльнасцей). Брэст, 2012; Хазанова К. Л. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы: практычнае кіраўніцтва для студэнтаў завочнай формы навучання спецыяльнасці 1-21 05 01 Беларуская філалогія (па напрамках). Гомель, 2012; Кар-

печкіна Д. А. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы: кантрольныя заданні. Магілёў, 2014.

2. Яшчэ адна праблема, звязаная з прэзентацыяй XVIII ст. у вучэбна-акадэмічнай інфармацыйнай прасторы, – гэта адсутнасць прадстаўлення ў ёй альтэрнатыўных – адрозных ад традыцыйных – поглядаў і меркаванняў. Навуковая літаратура ўтрымлівае не толькі прывычнае бачанне перыядызацыі гісторыі беларускай літаратурнай мовы, месца і ролі XVIII ст. у працэсе яе развіцця, напоўненасці дадзенага стагоддзя пісьмовымі творами. Аднак такія погляды і меркаванні амаль не трапляюць на старонкі дапаможнікаў і іншых вучэбных выданняў. Разам з тым вучэбная літаратура можа адлюстроўваць не толькі стан сучаснай навуковай думкі, але і яе дынаміку і варыятыўнасць. Менавіта такое разуменне было прынята ў падрыхтаваным Г. І. Кулеш і аўтарам дадзенага артыкула вучэбным дапаможніку “Гісторыя беларускай мовы. Хрэстаматыя” (2022), у якім праблеме перыядызацыі – і асобна – месца ў ёй XVIII ст. нададзена асабліва ўвага. Складальнік часткі, прысвечанай гісторыі беларускай літаратурнай мовы, прафесар Г. І. Кулеш уключыла ў склад хрэстаматыі асобны падраздзел “Праблемы перыядызацыі беларускай літаратурнай мовы”, у які сярод іншага ўвайшлі выняткі з артыкулаў У. В. Анічэнкі “Развіццё беларускай літаратурнай мовы ў XVIII ст.” і Л. М. Шакуна “Аб перыядызацыі гісторыі беларускай літаратурнай мовы” [2, с. 124–131]. Яшчэ адзін падраздзел называецца “Беларуская літаратурная мова ў XVIII ст.”, і ў ім змешчаны часткі артыкула Л. М. Шакуна “Беларуская мова ў інтэрмедых да драматычных твораў XVII–XVIII стст.” [2, с. 201–204].

На агульным фоне вучэбных выданняў з прыблізна-апісальнымі традыцыйнымі перыядызацыямі выразна вылучаецца дапаможнік Л. В. Леванцэвіч 2020 г., пра які ўжо ішла гаворка вышэй. У раздзеле “Перыядызацыя гісторыі беларускай літаратурнай мовы” побач з дакладнымі назвамі перыядаў і храналогіяй змешчаны і заўвагі-папярэджанні адносна пранікальнасці і прыблізнасці межаў перыядаў, а таксама пададзены звесткі пра існаванне ў беларускіх навукоўцаў розных поглядаў “адносна мяжы паміж старым і новым перыядамі ў гісторыі беларускай літаратурнай мовы” [5, с. 7, 9]. Верагодна, таму, што сярод іншых філіяцыйных праблем менавіта гэтая найбольш важная для гісторыі беларускай нацыянальнай мовы, аўтар дапаможніка ўключыла ў яго склад асобны дастаткова вялікі раздзел “Беларуская

літаратурная мова ў XVII–XVIII стст.” [5, с. 107–118], што выглядае абгрунтаваным і лагічным, паколькі XVIII ст. – адзінае ў перыядызацыі са спецыфічным статусам пераходнага этапу.

Выразна вылучаецца гэты дапаможнік і названымі ў дадзеным раздзеле [5, с. 107–118] творах XVIII ст. і іх апісаннем: акрамя традыцыйных узгадак пра “Камедыю”, аўтар піша пра інтэрмедый “Вакханалія”, “Селянін на споведзі”, “Селянін у касцёле”, ананімныя вершы Аршанскага зборніка, парадыйна-сатырычныя і гумарыстычныя вершы “Прамова русіна”, “Прамова русіна аб нараджэнні Хрыста”, вершы Дамініка Рудніцкага, нешматлікія, аднак усё-такі наяўныя, помнікі дзелавага і рэлігійнага пісьменства. Іх апісаннем суправаджаецца апісанне тагачаснага культурна-гістарычнага кантэксту, які ілюструе ўмовы функцыянавання беларускай літаратурнай мовы. Акрамя гэтага ў раздзеле знаходзім аналіз мовы асобных з названых твораў, які паказвае праяўленне дыялектнага маўлення і тлумачыць пераходны характар мовы гэтага этапу. Ёсць у раздзеле і заўвагі пра выкарыстанне лацінскай графікі для пісьма па-беларуску. Усё гэта карэнным чынам інакш прэзентуе XVIII ст. у вучэбна-адукацыйнай прасторы – не як пусты на помнікі і невыразны часавы адрэзак, а як напоўнены і з канкрэтнай спецыфікай.

3. Праблемы беларускамоўнага пісьменства XVIII ст. могуць быць выяўлены не толькі пры звароце да вучэбных дысцыплін, звязаных з гісторыяй беларускай мовы: гісторыі беларускай літаратурнай мовы і гістарычнай граматыкі. Можна гаварыць і пра дысанас прадстаўленасці набыткаў беларускамоўнага пісьменства XVIII ст. у межах гэтых дысцыплін у параўнанні з тым, як яны прадстаўлены ў гісторыі беларускай літаратуры. Здавалася б, напаяўненне беларускамоўнымі тэкстамі дадзенага стагоддзя будзе аднолькавым, скажам, у хрэстаматых па гісторыі беларускай літаратурнай мовы і па гісторыі беларускай літаратуры, паколькі існуюць яны ў адной і той жа вучэбна-акадэмічнай інфармацыйнай прасторы. Аднак насамрэч сітуацыя выглядае цалкам не падобна. Калі пры вывучэнні гісторыі мовы задзейнічанымі аказваюцца пераважна тэксты інтэрмедый і інтэрлюдый (як правіла, гэта “Камедыя”, “Доктар па прымусу”, “Селянін на споведзі”), то, напрыклад, у хрэстаматыі 2012 г. “Літаратура XVII–XVIII стагоддзяў” А. У. Бразгунова і С. Л. Гараніна акрамя драматычных твораў знаходзім багатую ананімную песенна-інтымную лірыку з Аршанскага, Варшаўскага, Курніцкага, маскоўскіх збор-

нікаў, сагырычныя вершы, рэлігійныя і філасофскія вершы, вершы Дамініка Рудніцкага [6]. Заўважым, што колькасць змешчаных у літаратурнай хрэстаматыі твораў беларускамоўнага пісьменства XVIII ст. вельмі дрэнна карэлюе з тыповымі выказваннямі ў падручніках па гісторыі мовы пра тое, што ад XVIII ст. засталася вельмі мала твораў. Выключэннем з’яўляецца хіба што ўжо неаднаразова ўзгаданы падручнік Л. Леванцэвіч [5], у якім названы не толькі драматычныя творы XVIII ст., але і шэраг твораў іншых жанраў (гл. вышэй).

Адзначым таксама, што з поля зроку і мовазнаўцаў, і літаратараў фактычна выпадаюць арабаграфічныя творы XVIII ст. на беларускай мове. Пытанне пра тое, адносіць іх да набыткаў беларускай літаратуры ці да набыткаў літаратуры на беларускай мове іншага этнасу, пакінем вырашаць літаратуразнаўцам, а вось тое, што да беларускамоўнага пісьменства іх варта далучыць, сумненняў не выклікае.

Тыя праблемы, якія існуюць у прэзентацыі беларускамоўнага пісьменства XVIII ст., асэнсаванні месца і ролі гэтага стагоддзя ў агульнай перыядызацыі гісторыі беларускай літаратурнай мовы, выяўлення ў вучэбнай літаратуры, датычацца не толькі вучэбна-акадэмічнай, але і ўласна акадэмічай – навуковай – прасторы. І чакаюць вырашэння.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Азарка, В. У. Гісторыя беларускай мовы: вуч.-метад. дапам. / В. У. Азарка, А. С. Васілеўская, А. Г. Міхалевіч. – Мінск : БДПУ, 2009. – 99 с.
2. Гісторыя беларускай мовы. Хрэстаматыя: вуч. дапам. для студ. устаноў выш. адукацыі па спецыяльнасці “Беларуская філалогія (па напрамках)” / склад. Г. І. Кулеш, М. І. Свістунова. – Мінск : БДУ, 2022. – 230 с.
3. Дзядова, А. С. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы: вучэбна-метадычны комплекс для спецыяльнасці 1-21 05 01 Беларуская філалогія (па напрамках) / А. С. Дзядова. – Віцебск : ВДУ, 2018. – 159 с.
4. Зіманскі, В. Э. Гісторыя беларускай мовы: кароткі курс лекцый / В. Э. Зіманскі, А. С. Дзядова. – Віцебск : ВДУ, 2009. – 99 с.
5. Леванцэвіч, Л. В. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы : вуч. дап. для студ. устаноў выш. адукацыі па спецыяльнасці “Беларуская філалогія (па напрамках)” / Л. В. Леванцэвіч. – Мінск : РІВШ, 2020. – 191 с.
6. Літаратура XVII–XVIII стагоддзяў / уклад. А. У. Бразгунова, С. Л. Гараніна; навук. рэд. В. А. Чамярыцкі. – Мінск : Маст. літ., 2012. – 830 с.
7. Плотнікаў, Б. А. Кароткая гісторыя беларускай мовы і мовазнаўства : вуч. дапам. / Б. А. Плотнікаў. – Мінск : Акад. кіравання пры Прэзідэнце Рэсп. Беларусь, 2002. – 103 с.
8. Свістунова, М. І. Ад “белай плямы” да пераходнага этапу: XVIII стагоддзе ў падручніках па гісторыі беларускай літаратурнай мовы / М. І. Свістунова // Роднае слова : Штомесячны навуковы і метадычны часопіс. – 2024. – № 10. – С. 52–55.

- Секция 1. Язык и литературное наследие как факторы формирования информационной культуры личности

9. Шакун, Л. М. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы : вуч. дапам. для філалаг. факульт. выш. навуч. устаноў; 2-е выд-не, перапрац. / Л. М. Шакун. – Мінск : Універсітэцкае, 1984. – 318 с.

УДК 811.111:372.8/37.016:811

THE USE OF EDUCATIONAL SPEECH SITUATIONS IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES

Тарасова Н. В.

Могилевский государственный университет имени А. А. Кулешова, г. Могилев

The article examines the role of the educational speech situation in the process of teaching a foreign language, identifies the types of educational speech situations, and provides a component composition of situations.

Keywords: educational speech situation, speech activity, foreign language communication.

Modern methods of teaching foreign languages are focused on the ability to use a foreign language in a real communication situation to achieve mutual understanding of communication participants. The process of learning foreign language communication is based on the laws of real communication and is its model. Educational speech situations play a special role in the process of teaching a foreign language, since they anticipate natural speech situations and are aimed at developing students' skills and improving their communication skills [3].

An educational speech situation is a set of speech and non-speech conditions that are necessary for the implementation of a speech action. The educational speech situation motivates students to engage in speech activity in various conditions, encourages them to express their thoughts and use certain speech material. The use of speech situations in teaching a foreign language is of crucial importance, since speech situations act as an incentive for educational communication, helping to enrich the motivational support of the educational process by adding communicative motivation. Such situations increase the desire of students to communicate in their team and with the teacher, thereby creating conditions for verbal partnership, contribute to the creation of a psychologically comfortable environment, help to get rid of personal barriers in communication, create prerequisites for the development of creative potential [2, 4, 5].

There are several core elements in the structure of the speech situation: